

**ILMIY -TEXNIK USLUBNI TARJIMA QILISHNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

Todjidinova Umida Urinboy qizi
Toshkent Davlat Transport Universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola ilmiy tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari, tarjima jarayonida e'tibor berilishi kerak bo'lgan jabhalarni o'z ichiga oladi va yoritib beradi. Ilmiy tarjima - bu ilmiy matnlarning tarjimasi, shuning uchun maxsus bilim talab etiladi. Bu matnlar manba va maqsad tillarni chuqur bilishni hamda mavzuni to'g'ri tushunishni talab qiladi. Ilmiy tarjimonlar ko'pincha tibbiyot, biologiya yoki kimyo kabi sohalarida ixtisoslashgan tilshunoslardir. Ba'zan ular yuqori darajadagi lingvistik bilimga ega bo'lgan olimlar bo'lib, ular o'z mutaxassisliklari bo'yicha matnlarni tarjima qilishda qo'llashadi. Bu holatda tilshunoslar va fan mutaxassislari o'rtasidagi hamkorlik haqiqatan ham keng tarqalgan.

Kiris so'zlar: ilmiy-texnik, tarjima, ilmiy-ommabop, o'lchovlar, tilshunos, lug'at, manba tili, ierexiya, ixchamlik, aniqlik.

KIRISH

Ilmiy-texnik uslub haqida so'z borar ekan uning asosiy o'ziga xos vazifasi bu informatsiya hisoblanadi. Mantiqiy ma'lumotlarni yetkazish, uning yangiligi va ahamiyatini isbotlash olim, ilmiy yoki texnik muallifning asosiy maqsadidir. Ushbu uslub-fan, gumanitar fanlar, texnologiyaning professional sohalarida qo'llaniladi.

Ilmiy-texnik uslub quyidagi kichik uslublarni o'z ichiga oladi: ilmiy, texnik, o'quv (o'quv), ilmiy-ommabop uslublar. Kichik uslublar quyidagi janrlarga bo'linadi: monografiya, o'quv qo'llanma, darslik, maqola, ma'ruza, texnik tavsif, muhokama va boshqalar.

Ilmiy-texnik uslubning o'ziga xos xususiyatlari aniqlik, aniq mantiq, majhul nisbatilik, shaxssizlik, rasmiyatchilikdir. Aniqlik ilmiy va texnik matnning asosiy xususiyati bo'lib, tarjimada unga qat'iy rioya qilish kerak. Tarjimon matn mazmunini aniq ko'rsatish uchun nimani tarjima qilayotganidan to'liq xabardor bo'lishi kerak. Shartlarga alohida e'tibor qaratish lozim. Aniq tarjima qilish uchun atamaning ekvivalentini bilish yetarli emas. Bu atama bilan ko'rsatilgan tushunchaning boshqa tushunchalarga nisbatan aniq o'rnini bilish juda muhimdir. Shu sababli, fan va texnologiyalar sohasidagi tarjimonlar chet tili va ma'lum bir fan sohasiga ixtisoslashgan bo'lishi kerak. Aslida, tarjimonlarning ikki turi mavjud: tilshunos tarjimonlar va muhandislik tarjimonlari. Birinchisi odatda mavzuga kirishni talab qiladi, ikkinchisi yaxshi til ko'nikmalarini talab qiladi.

Ixtisoslashgan tarjimada tillararo ekvivalentlarni qidirish hatto tajribali tarjimon uchun ham ko'p vaqt talab qiladigan ishdur. Shu sababli, 1960-yillarning o'rtalari va 1970-yillarning boshlarida muddatli banklar yoki terminologik ma'lumotlar banklari, ya'ni maxsus lug'atni elektron shaklda saqlash tizimlari paydo bo'ldi.

MATERIAL VA METHOD

Ilmiy matnning aniqligi va ishonchliligi havolalar va iqtiboslar bilan ham belgilanadi. Rus uslubidagi tadqiqotchi N.Razinkina ma'lumotnomalarni valyuta bilan taqqosladi, bu orqali olimlar o'zlarining o'tmishdoshlari oldidagi intellektual qarzlarini to'laydilar. Bibliografiya tadqiqot natijalarining ilmiy qiymati va ishonchliligi ustidan o'ziga xos ijtimoiy nazorat sifatida qaraladi. Maqsadli matnda manba tildagi va xorijiy tillardagi havolalar asl holida saqlanadi, shuning uchun qabul qiluvchi tarjima qilinmagan kitobni tarjima qilingan deb o'ylab qidirmaydi. Xuddi shu sababga ko'ra tarjimon tarjima qilinmagan iqtiboslarni uchinchi tilda saqlaydi. (Retseptorga qulaylik yaratish uchun tarjimon iqtiboslarni qavslar, izohlar yoki matndan keyingi sharhlar ichida tarjima qilishi mumkin.) O'lchov birliklarining tarjimasi ular ifodalangan tizimga bog'liq. Agar metrik tizimda og'irliklar, o'lchovlar va miqdorlar odatda saqlanib qolsa. Agar imperator tizimida (mil, pint, funt va boshqalar) ifodalangan bo'lsa, ular odatda metrik tizimga aylantiriladi.

Aniq mantiqqa mantiqiy aloqalar va o'zaro aloqalar tizimi orqali erishiladi. Bog'lovchi iboralar zaxirasi tarjimonga o'tmish va kelajakdagi nuqta o'rtasida aloqa o'rnatishga, retseptorni oldinga yoki orqaga yo'naltirishga yordam beradi. Masalan, As we will see... - Ko'rib turganimizdek... As I said earlier... - Yuqorida aytganimdek... ... Bog'lovchi iboralar fikrni rivojlantirishga yordam beradi :Moreover... - Bundan tashqari, Despite this... - Shunga qaramay, According to our estimates - Bizning taxminlarimiz bo'yicha.

Ixtisoslashgan matn tematik komponentlarni turli vositalar bilan ta'kidlashga intiladi, chunki mavzu matnda aytilgan va undan keyin bo'ladigan (yangi, rematik element) o'rtasidagi bog'lovchi element bo'lib xizmat qiladi. Ingliz tilidagi matnlar ko'pincha o'zlarining yashirin xarakterini namoyon qiladi va jumlaning tematik komponentini og'zaki ifodalamaydi. Shu sababli, aniqroq o'zbekcha matnda tarjimon nazarda tutilgan tematik elementni qo'shish orqali jumlani kengaytirishi kerak: *The fundamental principles of alternating current are presented in this chapter. Included are the basic principles of some alternating current machines.* O'zgaruvchan tokning asosiy tamoyillari ushbu bobda keltirilgan. Ayrim o'zgaruvchan tok mashinalarining asosiy tamoyillari kiritilgan.

TAHLIL VA NATIJA. Ilmiy matnda tasnifni mantiqiy sanab o'tish grafik ierarxiya masalasidir: avval rim raqamlari (I, II, va hokazo), keyin arab raqamlari (1. 2.), keyin kerak bo'lsa, qavs ichidagi arab raqamlari: 1), 2), keyin bosh harflar (A, B), kichik harflar: a, b yoki kichik harflar bilan qavslar: a), b) keladi. Elementlarni sanab o'tish ierarxiasini o'zgartirmaslik tavsiya etiladi, chunki boshqa tartib mantiqsiz ko'rinadi. Ro'yxatni belgilashda tarjimon (muallif kabi) izchil bo'lishi kerak: I raqami II raqamini bildiradi. Agar matn retseptor faqat 2 raqamini ko'rsa, 2 raqami bilan emas, balki uni chalkashtirib yuborishi mumkin. A ni aytgandan (yoki yozgandan) keyin b aytish (yozish) kerak.

Matnning tejamkorligi va qisqarish xarakteri. Ilmiy matn o'quvchini minimal vaqt ichida va minimal kuch bilan maksimal ma'lumot bilan ta'minlashi kerak. Ushbu stilistik xususiyatga leksik va grammatik vositalar yordamida erishiladi, masalan: atributiv klasterlar (*a liquid rocket* - suyuq raketa), Murakkab mavzu (*these devices were proved to be sufficiently reliable*- bu qurilmalar yetarli darajada ishonchli ekanligi isbotlangan), Murakkab ob'ekt (*assume this to make*-buni faraz qilaylik) kabi siqish tuzilmalaridan foydalanish, qisqartirilgan qo'shimchalar (*if*

found-agar topilgan bo'lsa), artikl ellipsi (*General view is that*-Umumiy ko'rinishda), qisqartma (PC = shaxsiy kompyuter; CD-ROM = ixcham disk uchun faqat o'qish uchun xotira; NC = Norton Commander) kabi vositalar orqali amalga oshiriladi.

Tarjimon asl nusxadagi barcha qisqartmalarni (har bir mavjud lug'at va ma'lumotnomadan foydalangan holda) shifrlashi va ularni standartlarga muvofiq berishi kerak. Agar shaklda maqsadli tilda standart qisqartirilgan shakl bo'lmasa, u to'liq shaklda beriladi. Shifrnı ochish mumkin bo'lmagan qisqartmalar manba tilida saqlanadi.

MUHOKAMA. Anıqlık va ixchamlik ilmiy tarjimaning asosiy uslubiy maqsadi bo'lib, u asl matnning anıq ma'nosini yetkazishi kerak. Noaniqliklar va tushunarsiz konstruksiyalar adabiy matnlarga xos xususiyat bo'lib, ularni ilmiy tarjimaning hech bir joyidan topib bo'lmaydi. Bu ilmiy tarjimadagi eng qiyin vazifa. To'g'ri so'zlarni topish ba'zan qiyin bo'lishi mumkin va u matnda takroriylikni ham keltirib chiqarishi mumkin, chunki ba'zi so'zlarning sinonimlari juda noaniq va adabiy asar uchun ko'proq mos kelishi mumkin. Takrorlashdan qochish ba'zan juda qiyin bo'lishi mumkin. Shuning uchun tarjimon matnning ma'nosini o'zgartirmagan holda terminologiya bilan o'ynashga imkon beradigan ilmiy bilimga ega bo'lishi kerak.

Ilmiy tarjimonlar orasida haqiqatan ham keng tarqalgan narsa ularning asl matndagi kichik xatolarni tuzatish qobiliyatidir, chunki ular hujjatni eng diqqat bilan o'qib chiqadigan shaxslar bo'ladi. Ilmiy ishdagi keng tarqalgan xatolarga quyidagilar kiradi: jadvallarda keltirilgan raqamlar o'rtasidagi nomuvofiqliklar, kerak bo'lganidan boshqa narsani ko'rsatadigan qo'shimcha diagrammalar yoki anıq bo'lmagan belgilar bilan ko'rsatilgan jadvallar. Bunday holda, tarjimonga qavs yoki izohlarda bunday xatolarni tuzatish tavsiya etiladi.

XULOSA. Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, ilmiy tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari, uning tajribasi va so'zlarini chuqur tushunishi bilan bog'liq. Ilmiy tarjimonning asosiy tarjima ko'nikmalariga ega bo'lib, ma'lumotlarini ilmiy sohasida tushunishga qodir bo'lishi kerak. Ilmiy tarjimon, asosiy so'zlar va kontseptlarni muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun ularning anıq ma'nosini bilishi muhimdir, shuningdek, tarjima qilgan ma'lumotlar qonuniy ravishda to'g'ri bo'lishi kerak. Ilmiy tarjimon, matn tahlilini amalga oshirishga tayyor bo'lishi va o'z faoliyati va tarjima texnikasi ustida doimiy ravishda ishlashni davom ettirishi kerak. Shuningdek, uning ilmiy materiallar va ma'lumotlar bilan bog'liq sohasida mutaxassislikka ega bo'lishi lozim.

ADABIYOTLAR:

1. Rustamovich A. O. et al. TARJIMA JARAYONIDA GRAMMATIK TRANSFORMATSIYANING O'RNI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – T. 3. – №. 27. – C. 161-165.
2. Rustamovich A. O. KOGNITIV TILSHUNOSLIKDA BADIY ASAR SARLAVHALARINING ILGARI SURISH VAZIFALARI //Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 12. – C. 1-5.
3. Rustamovich A. O. et al. LEXICAL, STYLISTIC AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN “TUESDAYS WITH MORRIES” STORY IN TRANSLATION

//Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities. – 2024.
– Т. 3. – №. 4. – С. 208-214.

4. Rustamovich, A. O. (2024, March). LEXICAL, STYLISTIC AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN “TUESDAYS WITH MORRIES” STORY IN TRANSLATION. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (Vol. 3, No. 4, pp. 208-214).

5. Rustamov I. Ilhom THE INTERLEVEL ANALYSIS OF VERBAL HUMOUR RESOURCES IN THE ENGLISH LANGUAGE: THE INTERLEVEL ANALYSIS OF VERBAL HUMOUR RESOURCES IN THE ENGLISH LANGUAGE //Журнал иностранных языков и лингвистики. – 2022. – Т. 4. – №. 4.

6. Rustamov, I. (2022). Ilhom THE INTERLEVEL ANALYSIS OF VERBAL HUMOUR RESOURCES IN THE ENGLISH LANGUAGE: THE INTERLEVEL ANALYSIS OF VERBAL HUMOUR RESOURCES IN THE ENGLISH LANGUAGE. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 4(4).

7. Tursunova T. A ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH //Журнал иностранных языков и лингвистики. – 2022. – Т. 4. – №. 4.

8. Tursunova, T. (2022). A ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 4(4).